

УДК343.98

ВИСУНЕННЯ СЛІДЧИХ ВЕРСІЙ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В СФЕРІ ГРАЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Дундич Лейла Валеддинівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри професійних та спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет
Одеського державного університету внутрішніх справ,
м. Херсон, Україна)

Стаття присвячена дослідженню проблем, пов'язаних з висуненням версій та їх врахуванням у розслідуванні заняття гральним бізнесом на початковому етапі. На основі аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, виходячи з узагальнення слідчої та судової практики, характеризується поняття версії, як основи планування розслідування, і розглядаються особливості діяльності по висуненню версій відразу після виявлення факту можливого заняття гральним бізнесом. Запропоновані основні типові версії, які повинні стати основою для планування початкового етапу розслідування.

Ключові слова: ігорний бізнес, версія, початковий етап розслідування.

ВЫДВИЖЕНИЕ СЛЕДСТВЕННЫХ ВЕРСИЙ НА ПЕРВОНАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ИГОРНОГО БИЗНЕСА

Дундич Лейла Валеддиновна
кандидат юридических наук,
доцент кафедры профессиональных и специальных дисциплин
(Херсонский факультет
Одесского государственного университета внутренних дел,
г. Херсон, Украина)

Статья посвящена исследованию проблем, связанных с выдвижением версий и их учетом в расследовании занятия игорным бизнесом на начальном этапе. На основе анализа научных работ отечественных и зарубежных ученых, исходя из обобщения следственной и судебной практики, характеризуется понятие версии, как основы

планирования расследования, и рассматриваются особенности деятельности по выдвижению версий сразу после обнаружения факта возможного занятия игорным бизнесом. Предложены основные типовые версии, которые должны стать основой для планирования первоначального этапа расследования.

Ключевые слова: игорный бизнес, версия, первоначальный этап расследования.

INVESTIGATIVE LEADS ADVANCEMENT AT THE INITIAL STAGE OF INVESTIGATION OF CRIMES IN THE SPHERE OF GAMBLING

DundyhLeilaValeddinivna,
candidate of law sciences,
assistant professor of department of the professional and special disciplines
(Kherson Faculty of Odessa State University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

The article covers the analysis of the problems connected with the advancement of versions and taking them into account at the early stage of gambling investigation. Basing the analysis of national and foreign scientists' works, relying on the generalization of the investigative and judicial practice, the notion of version is characterized as the frame of investigation planning, and the features of the versions advancement immediately after the discovery of a possible gambling fact are analyzed.

The author draws attention to the fact that the crimes in the sphere of illegal gambling business are considered by researchers as obvious crimes and therefore the advancement of version in their investigation is given a small role, although it is right in the initial stage of the investigation when the versions allow to discover new information about the crime, as well as to identify other crimes related to it. To specify the correct role of the version in the investigation, the author develops his own definition of version, which reflects wider its essence and significance for the investigation.

Basing the results of the investigation and judicial practice research the author offers basic standard versions, which should become the basis for planning at the initial stage of investigation.

In particular, in case of a possible gambling fact detection, the basic standard versions are the assumptions of organization existence fact, carrying out or providing access to gambling or non-existence of such fact, that is the assumption that, the activities permitted by law "On the prohibition of gambling business in Ukraine" and similar to the gambling are carried out.

Particular standard versions are connected with the possible options of essential characteristics of the crime mechanism constituent elements. In this case, according to the author, as such are the versions about the gambling modus operandi, about specific actions that make up this process, about the crime instruments, about the illegal profits amount, about the persons who have committed the crime.

Particular attention is given to the versions about the last two crime circumstances. Advancement and using versions about the illegal profit amount allow to reveal the real profits obtained illegally by convicted persons, and to withdraw them. Accounting standard versions about the perpetratorsof the crime, in particular the group nature of the crime, leads to the disclosure of other gambling facts, committed by the same persons.

It is emphasized that the versions are essential in the investigation planning and especially critically essential in the planning of gambling investigation initial stage that should be taken into account in further studies in this direction.

Key words: gambling, version, initial stage of investigation.

Постановка проблеми. Стрімке зростання кількості суб'єктів грального бізнесу в Україні, виникнення залежності від азартних ігор у окремих осіб та учинення фінансових правопорушень у цій сфері зумовило необхідність прийняття Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні». Визнана на державному рівні достатньо висока суспільна небезпечність протиправних діянь в цій сфері отримала своє відображення в Кримінальному кодексі України, який було доповнено статтею 203-2 «Зайняття гральним бізнесом».

В наступні роки і по сьогоднішній день статистика протидії цим злочинам має невтішний характер. В 2011 р. – виявлено 952, направлено до суду з обвинувальним актом 363 (38 %), 2012 р. (на листопад) – 926 та 573 (62 %) [1], 2013 р. – 1248 та 382 (30 %), 2014 р. – 1084 та 140 (13 %), 2015 р. (на жовтень) – 530 та 36 (7 %) [2].

Явно проглядається закономірність збереження рівня кількісних показників цих злочинів на фоні зменшення показників результативного завершення досудового розслідування, що, на наше глибоке переконання, не в останню чергу викликане фактичною відсутністю комплексу ефективних методів та засобів виявлення та досудового розслідування злочинів в сфері грального бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти правового регулювання, виявлення, розкриття та розслідування заняття гральним бізнесом досліджувалися у працях вітчизняних та зарубіжних науковців: Д. О. Гетманцева, В. М. Дорогих, Є. М. Ковтуна, А. Лохвицького, В. Д. Леготкіна, Г. Ф. Лук'яниці, С. Г. Осики, Н. О. Петричко, А. В. Савченка, Р. О. Севостьянова та ін. Комплексно проблеми розслідування заняття гральним бізнесом на рівні дисертаційного дослідження відносно недавно розглядалися З. М. Топорецькою.

Віддаючи належне науковим здобуткам вітчизняних та зарубіжних вчених, життя показує, що все ж певні питання залишаються недостатньо висвітленими, а за іншими наукові розробки не додали ефективності роботі правоохоронних органів в цьому напрямку. На нашу думку, однією з причин такої ситуації є те, що криміналістична характеристика, яка повинна стати надійним підґрунтям криміналістичної методики, не працює, тому що остання розробляється в значному відриві від першої. Одним із таких відхилень є відсутність заснованих на криміналістичній характеристиці рекомендацій щодо версійної діяльності на початку розслідування незаконного грального бізнесу. Ці злочини розглядаються як цілком очевидні, а основні зусилля спрямовуються не на виявлення за допомогою типових версій нової доказової інформації, а лише на фіксацію

наявної. Це призводить до наступної повної втрати вчасно не встановленої інформації та приховування інших пов'язаних злочинів.

Мета статті: розробка науковихоснов версійної діяльності на початковому етапі розслідування злочинів в сфері грального бізнесу та формування основного набору типових версій, заснованих на криміналістичній характеристиці цього виду злочинів, що повинне лягти в основу планування та стати ефективним базисом для початкового та подальшого етапу розслідування.

Виклад основного матеріалу. Розслідування злочину – пізнавальний процес, метою якого є встановлення істини, тобто повністю відповідних дійсності знань про всі обставини злочину. Процес цей підкоряється загальним гносеологічним законам, однак, йому властиві й деякі специфічні особливості. Обумовлені вони, насамперед, тим, що об'єктом пізнання є подія минулого, яку суб'єкти розслідування не могли спостерігати безпосередньо. Подія ця не рідко відрізняється складністю фактичних обставин, а порядок, засоби й строки пізнавальної діяльності слідчого строго регламентовані законом.

На початковому етапі слідчий найчастіше володіє лише ймовірними можливими знаннями про злочин і особу, що його вчинила. Для того щоб одержати докази, необхідно приблизно пояснити їх походження й існування, наявність або відсутність подій і фактів, що мають значення для розслідування. Таке логічно обґрунтоване припущення, що впливає з фактичних матеріалів справи й побудоване з урахуванням досвіду розслідування аналогічних справ називається версією.

У визначенні поняття слідчої версії серед учених-криміналістів існують розбіжності, що стосуються характеру об'єктів пізнання, стосовно яких робляться відповідні припущення. М. О. Селиванов виділяє дві концепції [3, с. 105]. Прихильники однієї вважають, що об'єктами пізнання, стосовно яких висувуються слідчі версії, є: факт, група фактів; подія злочину в цілому або окремі її обставини; наявність злочину в досліджуваній події, його характер, елементи складу та їхнє значення; винні особи, форми провини, мотиви й цілі злочину. Прихильники другої концепції підкреслюють, що об'єктами припущення в межах слідчої версії є обґрунтовані, найбільш істотні обставини, які в сукупності утворюють склад злочину [4, с. 85–86].

О. М. Васильєв, наприклад, розглядає версію як припущення «про наявність злочину в досліджуваній події, її характер, елементи складу злочину, окремі обставини та їхнє значення, а також про винних осіб, форми провини, мотиви й цілі злочину» [5, с. 15].

Р. С. Белкін вчасно звернув увагу на інший, на нашу думку, більш важливий аспект. «Мова йде про те, – міркував він, – якою ознакою повинні володіти вихідні дані й факти, щодо яких будуються версії» [6, с. 292]. Цією

ознакою є причетність до справи, зв'язок із предметом доказування. Р. С. Белкін цілком слушно зауважує, що в процесі розслідування й доказування у кримінальній справі можуть виникати різні припущення, судження, але здогади тільки тоді можуть стати версіями, коли засновані на фактичних даних, базуються на них, обґрунтовані ними. Версія повинна володіти насамперед ознаками реальності в даних обставинах місця й часу [7, с. 12]. Таким чином, версія – це логічно обґрунтоване припущення слідчого, яке повинне включати в себе пояснення характеру події злочину, її динаміки, елементів і причин.

Будучи різновидом конкретної гіпотези, версія, на думку прихильників її логічного визначення, має такі специфічні особливості, які виникають із особливостей судово-слідчої сфери її використання: 1) версія конструюється й використовується в кримінальному судочинстві; 2) версія спирається на факти (ознаки), пояснює факти й обставини, що сприяють встановленню істини в справі; 3) перевірка версії обмежена строком, обумовленим законом; 4) для перевірки версії використовуються специфічні методи й форми їх реалізації; 5) перевірці версії може бути протиставлена активна протидія з боку осіб і цілих груп (спільнот), зацікавлених у прихованні істини у справі, шляхом дискредитації версії, підриву віри в її істинність [8, с. 224].

Так чи інакше, для роботи з версіями потрібно розглядати їх з різних позицій: меж оперування ними, залежності вихідних інформаційних даних від джерела й характеру створюваних на їх основі версій, єдності конкретизації версій і виведення з них наслідків.

Версії визначають напрямок розслідування, тому їх розробка – найважливіша й відповідальна частина планування. Уявивши собі, виходячи з відомих обставин, усі можливі варіанти фактичного ходу подій, зв'язків між фактами методом їх виключення (або перебору), слідчий встановлює дійсну картину того, що відбулося. Розробивши на підставі наявних даних припущення про характер та хід розслідуваної події, він намічає шляхи й способи відшукування фактів, які повинні існувати, якщо те або інше припущення відповідає дійсності. Виявлення або невиявлення таких фактів є орієнтиром, що вказують подальший напрямок розслідування. У ході розробки й перевірки версії поступово деталізуються. Перевірка припущень, які деталізують версії, дозволяє зрештою виключити всі, крім однієї, сформульованої в повідомленні про підозру й в обвинувальному акті.

Побудова слідчих версій у справі необхідна для конкретизації цілей розслідування й слідчих дій. Як вказує О. О. Хмиров, побудова версій є досить відповідальним моментом розслідування, вона має вирішальне значення для розкриття злочину. Правильна побудова слідчих версій припускає дотримання цілого ряду умов. До побудови версій слідчий може приступитися лише при наявності об'єктивних і суб'єктивних підстав –

сукупності фактичних даних, що дозволяють висунути можливі пояснення розслідуваної події або окремих її обставин [9, с. 61–62].

Фактичні дані, що складають базу для висування версії, можуть бути почерпнуті як із процесуальних (докази), так і з непроцесуальних (орієнтуюча інформація) джерел. До останніх може бути віднесено будь-яке джерело за умови, що інформація, яка міститься в ньому, є правдоподібною [10, с. 473].

В. О. Коновалова виділяє такі джерела формування версій:

- досвід, як підстава для уяви, розглядається як сукупність результатів діяльності людини – громадський і особистий досвід;
- доказова інформація, аналіз і синтез якої створює необхідні передумови для виникнення й конструювання версій різного напрямку, у тому числі розшукових, слідчих, експертних, судових;
- оперативні дані;
- використання спеціальних знань;
- відомості, одержувані з інформаційних листів про роботу кращих слідчих, що поширюють передовий досвід у розслідуванні злочинів;
- теоретичні дані, зосереджені у підручниках криміналістики, навчальних посібниках, різного роду довідниках із проблем судової експертизи, її нових напрямків;
- узагальнення способів вчинення злочинів, їх ознак, типових слідів, що супроводжують той або інший злочин;
- інтуїтивне мислення – у багатьох випадках при малому обсязі інформації або її відсутності [11, с. 26–47].

Систематизація даних про злочин дозволяє виокремити ті з них, які становлять інтерес, і використовувати у своїй діяльності. Фактично можна згрупувати ці джерела у два – інформація про подію і досвід розслідування злочинів.

Щодо інформації про подію, на наш погляд, неприпустимо звужувати її до доказової та отриманої оперативним шляхом. Для побудови версій повинна використовуватися будь-яка інформація, починаючи із інформації, яка міститься в повідомленні про злочин. Це особливо актуально у зв'язку з розслідуванням незаконного грального бізнесу. Неприділення уваги висуненню версій про кількість осіб, причетних до таких фактів, та об'єму їх злочинної діяльності ще перед перевіркою приміщення на предмет дотримання Закону «Про заборону грального бізнесу в Україні» або проведенням оперативних заходів і операції із затримання на місці злочину, призводить до уникнення відповідальності більшості співучасників, а головне – основних діючих осіб (організаторів), а також до приховання інших фактів злочинної діяльності.

Що стосується використання досвіду розслідування злочинів, прикрими є два моменти: по-перше, невелика кількість особистого досвіду у більшості працівників (типовий стаж роботи у правоохоронних органах до 5 років, основну масу особового складу складають «вчорашні» випускники навчальних закладів), по-друге, відсутність особливого бажання вивчати громадський досвід, аж до, так званого, криміналістичного нігілізму, тобто взагалі відсутності не тільки звернення в ході розслідування до вже вироблених практикою та узагальнених рекомендацій, а навіть певної віри в те, що вони можуть допомогти.

Проте це не позбавляє великого значення для висунення версій виробленого та узагальненого досвіду розслідування певного виду злочинів, який в основному міститься в його криміналістичній характеристиці, що ще раз підтверджує її велике практичне значення.

Отже підставами для побудови версій є:

- 1) дані про подію;
- 2) криміналістична характеристика злочинів;
- 3) особистий і колективний досвід працівників правоохоронних органів;
- 4) науково-практичні рекомендації вчених-криміналістів.

Таким чином, під версією в криміналістичній практиці слід розуміти припущення слідчого про наявність або відсутність події або фактів із числа тих, що мають значення для досягнення істини, засноване на доказах та інших фактичних матеріалах конкретного кримінального провадження з урахуванням досвіду розслідування аналогічних злочинів, а також можливе пояснення їх виникнення та характеру.

Більшість криміналістів вважають, що версії висувуються на самому початку розслідування й навіть ще раніше – тоді, коли слідчому стає відомо про подію, яка має ознаки злочину. Так, В. Д. Грабовський вважає, що «версії будуються відразу ж як тільки виявлені ознаки злочину» [12, с. 238].

В. Г. Танасевич пише, що «у плані початкових слідчих дій може бути відсутня вказівка на версії, тому що більшість завдань, що вирішуються, полягають в максимально повному й швидкому зборі різних матеріалів. На цьому етапі розслідування ставиться основна безпосередня мета – зібрати якнайбільше доказів, забезпечити можливість встановлення їх надалі, попередити можливі спроби фальсифікації доказів, знищення документів, речових доказів і т.п.» [13, с. 339].

О. М. Васильєв також відзначає, що «слідчі версії можуть виникати й перевірятися на самому початку розслідування, але для того, щоб спостерігалось на практиці правило обґрунтованості версій фактичними даними, потрібно зібрати попередньо комплекс цих даних. Звичайно такий ступінь забезпеченості матеріалами для обґрунтованого конструювання

слідчих версій досягається в результаті початкових слідчих та інших дій» [14, с. 69].

Подібна точка зору, на наш погляд, переконливо викладена в роботах: В. П. Антипова, О. Р. Ратинова, М. І. Порубова і деяких інших криміналістів [12, с. 238; 15, с. 23-30; 16, с. 107–108; 17, с. 5–14].

Так В. П. Антипов відзначає, що «версії, засновані на конкретних відомостях про подію, будуються слідчим із самого початку розслідування... Вони є основою планування як початкових, так і наступних слідчих дій [15, с. 29-30]. Як вірнопише О. Г. Філіппов, не може бути, щоб слідчий, порушуючи справу, або відправляючись на місце події, не мав ніякої версії, тому що якщо немає підстав припускати, що вчинено той або інший конкретний злочин, то відсутні також підстави й для порушення кримінальної справи [18].

Дана точка зору, безумовно, є правильною. Не можна говорити про неможливість або недоцільність висування версій на початковому етапі розслідування у зв'язку з обмеженим обсягом інформації про злочин, яка є в цей момент у розпорядженні слідчого, оскільки із самого початку розслідування робота з розслідування будується на основі типових версій. Як відомо, під типовою версією розуміють засноване на узагальненні практики розслідування певного виду злочинів припущення щодо характеру конкретного злочину або його окремих обставин, висунуте на самому початку розслідування при наявності мінімальної вихідної інформації [19, с. 135–136].

Версії в конкретному випадку будуються шляхом зіставлення вихідної інформації з криміналістичною характеристикою, систематизована інформація якої фактично і містить типові версії. Наприклад, висуваючи версію про діяльність грального закладу ввечері, слідчий повинен знати: це типово. Менш типова (але і менш імовірна) версія про інший період доби.

Отже, оскільки фактичних даних про злочин на початковому етапі розслідування дуже мало, за їх браком або відсутністю допомагає знання криміналістичної характеристики зайняття гральним бізнесом.

Як вірно вказує Г. В. Арцишевський, на початковому етапі розслідування, коли основні зусилля слідчого й оперативного працівника спрямовані на збір або аналіз інформації про подію, найчастіше версії мають множинний характер, тобто із приводу одного факту висувається кілька припущень [20, с. 21].

При цьому висуваються декілька загальних версій, які містять припущення про характер події взагалі, та різна кількість (залежно від складності події) окремих версій – щодо можливих варіантів характеристики суттєвих складових елементів події.

Правильність загальної версії перевіряється дослідженням окремих

версій, але існує й зворотна залежність, звичайно, – зміна певної деталі події може кардинальним чином вплинути на загальну версію.

Зокрема, при виявленні та розслідуванні заняття гральним бізнесом типовими загальними версіями є припущення про наявність факту організації, проведення або надання доступу до азартних ігор та відсутність такого факту, тобто припущення, що здійснюється дозволена Законом «Про заборону грального бізнесу в Україні» діяльність, схожа на гральний бізнес. Окремі версії будуються, виходячи із криміналістичної характеристики грального бізнесу.

Судячи із висновків, які ми отримали в ході дослідження слідчої та судової практики, типовими окремими версіями щодо способу вчинення незаконного грального бізнесу є:

- організація азартних ігор на гральних автоматах (в т.ч. на комп'ютерних симуляторах);
- надання доступу до гральних інтернет-ресурсів (онлайн-казино);
- організація ігри в покер (не змагань, а з отриманням доходу від виграшу або від ставок).

Типові припущення про конкретні дії, які характеризують спосіб вчинення зайняття гральним бізнесом будуються на комбінації різних варіантів таких дій: отримання ставки, надання засобів доступу до гри, надання гральних приладів, видавання виграшу, розпорядження прибутком.

Типовим засобом доступу до гри виступають гроші, які або безпосередньо вкладаються гравцями в купюроприймач чимонетоприймач, або надаються для поповнення кредиту гри (електронного рахунку). Іноді використовуються фішки.

Гроші також виступають предметом незаконних прибутків, при чому не типовим, а абсолютно типовим (у 100 % випадків). Проте слід звернути увагу на типову версію про суму незаконних прибутків. За свідченнями обвинуваченого за одним із кримінальних проваджень, денна каса одного грального закладу сягає приблизно 1000 грн., виручка за місяць – 30000–40000 грн. [21].

Привертає увагу, що при виявленні злочину не ставиться завдання виявити розмір отриманого прибутку, встановлені обставини обмежуються тільки фактом отримання прибутку. Зокрема, у ході огляду місця події у 58 % випадків гроші взагалі не були виявлені та вилучені. Розмір коштів, вилучених в ході вказаної слідчої (розшукової) дії, у більшості випадків не перевищує 5000 грн.

З огляду на це, необхідно проводити заходи, спрямовані на вилучення найбільш великої суми прибутку. Одним з таких є встановлення часових особливостей діяльності закладу. Зокрема, типовим часом вилучення коштів

з автоматів та вилучення каси організатором закладу є вечірній час. Крім того, типовим є здійснення грального бізнесу з використанням найманої праці, а отже типовою повинна бути версія про факт ведення працівниками письмового обліку доходів та розходів, носії якого слід встановити та вилучити з метою використання спочатку для здійснення заходів із виявлення коштів, а потім – як доказу.

Найбільш важливими окремими версіями, які повинні висуватися і перевірятися, є припущення щодо осіб, які вчинили злочин, а також пов'язані з ними версії про інші факти зайняття гральним бізнесом. У зв'язку з тим, що нами виявлена низька ефективність встановлення всіх осіб, причетних до вчинення злочину, типовою версією щодо суб'єкта зайняття гральним бізнесом повинне стати припущення про вчинення його групою осіб, а поряд із нею при плануванні розслідування в обов'язковому порядку необхідно висувати й такі: 1) про зв'язок даної групи з іншими групами (спільнотами); 2) про вчинення даною групою (спільнотою) інших злочинів; 3) про сферу кримінальної діяльності виявленої злочинної групи (спільноти) [22, с. 22–23]. Перевірка таких версій дозволить виявити не тільки всіх причетних осіб, але й інші факти незаконного грального бізнесу.

Для висунення версій слідчому необхідно проаналізувати наявні фактичні відомості про подію та зробити умовиводи. Саме шляхом перевірки таких висновків підтверджується або спростовується слідча версія [23, с. 38–39]. Таким чином, окремі типові версії кладуться слідчим в основу плану проведення початкових слідчих (розшукових) дій, які, на наш погляд, у випадку розслідування зайняття гральним бізнесом мають критичний характер для подальшого його ходу. Отже, висунення версій і перевірка їх при розслідуванні багато в чому визначає ефективність планування конкретного розслідування.

Висновки. 1. Під версією в криміналістичній практиці слід розуміти припущення слідчого про наявність або відсутність події або фактів із числа тих, що мають значення для правильного вирішення справи, засноване на доказах та інших фактичних матеріалах конкретного кримінального провадження з урахуванням досвіду розслідування аналогічних злочинів, а також можливе пояснення їх виникнення та характеру.

2. При розслідування зайняття гральним бізнесом висунення версій є доцільним саме на початковому етапі розслідування, не дивлячись на обмежений обсяг інформації про злочин. Така можливість існує завдяки існуванню типових версій, розроблених на основі криміналістичної характеристики даного виду злочинів.

3. Висунення та перевірка конкретних припущень та основі типових версій, викладених в статті, повинна стати основою планування розслідування на початковому етапі та спрямована на отримання доказової

інформації, яка ще не відома слідству.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт про злочинність. Форма № 1 (місячна). Затверджено Наказом МВС України від 27.07.2010 р. № 332 за погодженням з Держкомстатом.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Форма № 1 (місячна). Затверджено Наказом ГПУ від 23 жовтня 2012 р. № 100 за погодженням з Держстатом України.
3. Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий / Н. А. Селиванов. – М. : Юридическая литература, 1982. – 150 с.
4. Глазырин В. Ф. Особенности расследования «заказных» убийств на начальном этапе : Отдел. Аспекты : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. Ф. Глазырин. – Волгоград, 1998. – 159 с.
5. Васильев А. Н. Основы следственной тактики : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук / А. Н. Васильев ; Академия наук СССР. Институт государства и права. – М., 1960. – 31 с.
6. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики : учебн. пособ. : в 3 т. / Р. С. Белкин. – М. : Академия МВД СССР, 1978. – Т. 2 : Частные криминалистические теории. – 464 с.
7. Криминалистика : Краткая энциклопедия / Авт. сост. Р. С. Белкин. – М. : Большая российская энциклопедия, 1993. – 111 с.
8. Корухов Ю. Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений : научно-практическое пособие / Ю. Г. Корухов. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – 288 с.
9. Хмыров А. А. Расследование хищений социалистического имущества, совершаемых должностными лицами : учеб. пособие / А. А. Хмыров ; Кубан. гос. ун-т. – Краснодар : КГУ, 1985. – 109 с.
10. Криминалистика : учеб. для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская ; Под ред. Р. С. Белкина. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 971 с.
11. Коновалова В. Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве : монографія / В. Е. Коновалова. – Х. : Консум, 2000. – 176 с.
12. Криминалистика. Расследование преступлений в сфере экономики : [Учеб. для вузов по спец. «Правоведение» / С. М. Астапкина, В. В. Бугай, В. Д. Грабовский и др.]; МВД РФ, Нижегород. высш. шк. – Н. Новгород : НВШ МВД РФ, 1995. – 399 с.
13. Танасевич В. Г. Проблемы борьбы с хищениями государственного и общественного имущества : Расследование, выявление причин и условий, предупреждение хищений : дисс. ... д-ра юрид. наук. / Валерьян Григорьевич Танасевич. – М., 1967. – 432 с.

14. Васильев А. Н. Следственная тактика / А. Н. Васильев. – М. : Юридическая литература, 1976. – 200 с.
15. Антипов В. П. Следственные версии и планирование расследования / В. П. Антипов. – М. : Воен. ин-т, 1978. – 128 с.
16. Криминалистика : учеб. пособие / И. С. Андреев, Г. И. Грамович, Н. И. Порубов ; под ред. Н. И. Порубова. – Мн. : Вышэйшая школа, 1997. – 337 с.
17. Ратинов А. Р. Вступительная статья / А. Р. Ратинов // Следственные версии. Криминалистическое исследование : Перевод со словацкого / Пешак Я. ; Под ред. : Ратинов А. Р. (Вступ. ст.) ; Пер. : Ларин А. М. – М. : Прогресс, 1976. – 226 с.
18. Филиппов А. Г. О понятии и сущности первоначальных следственных действий / А. Г. Филиппов // Труды ВНИИ МВД СССР. – М., 1970. – № 16. – С. 44.
19. Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования : монография / И. М. Лузгин. – М. : Юрид. лит., 1973. – 216 с.
20. Арцишевский Г. В. Выдвижение и проверка следственных версий / Г. В. Арцишевский. – М. : Юрид. лит., 1978. – 104 с.
21. Архів Стахановського міського суду Луганської області. Справа № 1-433/11/1231.
22. Соловьев А. В. Общеположения методики расследования преступлений, совершенных в сфере организованной преступности / А. В. Соловьев // Проблемы повышения качества следствия в органах прокуратуры : сборн. – Саратов, 1994. – С. 20–24.
23. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений : учебн. / под ред. В. Ю. Шепитько. – Х. : Одиссей, 2001. – 528 с.